

ОСВІТНЯ НЕРІВНІСТЬ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: СОЦІАЛЬНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ОСВІТНІХ ПЕРЕХОДІВ

У статті розглянуто доступність вищого рівня освіти для українських громадян залежно від їхнього соціального походження в розрізі чотирьох вікових когорт. Виявлено основні тенденції нерівності в доступі до вищої освіти на фоні розширення освітніх можливостей, так званої освітньої експансії. Основний акцент зроблено на виявленні соціальних детермінант освітнього переходу від загальної середньої до вищої освіти та побудові моделей для оцінки шансів здійснення цього переходу. За результатами побудови логістичних регресій з використанням SPSS, найбільш релевантною моделлю для українського суспільства виявилася модель на основі поєднання когорти та освітнього рівня батьків. Підтверджено, що вищий рівень освіти батьків збільшує шанси дітей здійснити перехід до вищої освіти, при цьому ефект посилюється з кожною наступною віковою когортою.

Ключові слова: освітня нерівність, соціальні детермінанти, освітній перехід, моделі оцінки шансів.

Освіта є однією з найважливіших та найдавніших інституцій сучасного суспільства та вважається сферою формування, передачі, засвоєння знань, умінь, навичок, соціального досвіду та цінностей. Освіта значуще впливає на майбутнє молодих людей, визначаючи можливості професійної зайнятості та їхню конкурентоспроможність на ринку праці, а отже, є інтегративним компонентом для «влиття» нових молодих поколінь у суспільство. Визначальним є значення освіти для відтворення соціального порядку суспільства, динамічного соціально-економічного розвитку останнього.

Виняткова важливість інституції освіти у сучасному суспільстві актуалізує потребу її детального та ґрунтового вивчення. Предметними полями досліджень освіти соціологами є її роль як чинника соціалізації індивіда, як ретранслятора цінностей та норм у соціумі, як інституції, що відтворює соціальний порядок у суспільстві. Проте чи не найбільша увага сучасної соціології прикута до виявлення основних чинників та наслідків відтворення освітньої нерівності та ролі освіти загалом у відтворенні соціальної стратифікації суспільства.

На тлі обов'язковості та загальнодоступності загальної середньої освіти найбільше значення надається доступу до вищої освіти як необхідній умові доступу до висококваліфікованих занять та відповідних соціальних статусів. Також вважається, що освіта є тим соціальним ресурсом, який значною мірою визначає можливості індивідів щодо вибору шлюбного партнера, загального стану здоров'я та тривалості життя,

професійного статусу та місця на ринку праці, доходу та матеріального становища загалом.

У суспільній свідомості легітимність нерівності за рівнем освіти є загальновизнаною, такою, що притаманна будь-якому суспільству як один із видів нерівності розподілу основних соціальних ресурсів поряд із доходом, багатством, владою. У соціології нерівність в освіті так само розглядається як неминуче явище, хоча дослідники двох основних соціологічних шкіл не дійшли згоди щодо причин та наслідків цієї нерівності. Прихильники функціоналізму вважають, що освіта – це інституція, що генерує і відтворює стратифікацію, яка є природною та неминучою, при цьому доступ до освіти є справедливим, залежним від вмотивованості та здібностей індивіда. Дослідники, які працюють у рамках теорії конфліктів, розглядають освіту як інституцію, що легітимізує соціальну нерівність, відтворюючи стратифікаційну структуру суспільства, доступ до освіти вважається залежним від приписних статусів (які індивід не може контролювати). Дослідження в межах конфлікціоністської парадигми здійснюються в рамках теорій відтворення та теорій опору. Предметним полем теорій відтворення є роль інституту освіти у збереженні капіталістичної системи нерівностей як засобу відтворення еліт. Дослідники, що працюють у рамках теорій опору, зосереджують увагу на невідповідності світоглядів: панівного у суспільстві та власне студентського, зумовленого конкретним соціальним досвідом індивідів. Така невідповідність спричиняє конфліктні ситуації, наслідком яких є опір студентів [10, с. 65–69].

Отже, виокремлюються два набори чинників, що сприяють відтворенню освітньої нерівності: 1) індивідуальні: власна мета, мотивація та здібності; 2) структурні або «аскрипційні» характеристики, як-от гендер, місце проживання, насамперед у дитячому та підлітковому віці, соціальне походження.

Аналіз законодавства України про освіту та огляд тенденцій в українській освітній галузі виявили конфліктність чинників освітньої нерівності. На державному рівні постулюється рівний доступ до освіти для всіх громадян та виключна залежність від індивідуальних здібностей, мотивації та бажань [1]. Освітнє законодавство України вписується у функціоналістську концепцію освіти у сучасному суспільстві: постулюється переважна залежність освіти від здібностей та прагнень. Проведена ж ретроспектива тенденцій в освітній галузі за часів незалежної України демонструє невідповідність реальної ситуації доступу до освіти з декларованим законодавчим баченням інституту освіти [4]. За даними звіту «Освіта в Україні 2015» аналітичного центру CEDOS, станом на грудень 2015 року в Україні існувало 393 ВНЗ із найвищим рівнем акредитації (державні, комунальні та приватні ВНЗ, разом з їхніми філіями). При цьому більшість мають менше ніж 1000 студентів денної форми навчання, а четверта частина – менше ніж 100 студентів денної форми навчання [9, с. 23]. За часи незалежності в нашій країні внаслідок швидкої експансії вищої освіти значно зросла кількість ВНЗ III–IV рівнів акредитації, а з урахуванням малої частки студентів у деяких із них можна стверджувати, що відбувається явище «комерціалізації» вищої освіти, коли задля отримання прибутку навчальні заклади намагаються прийняти якомога більше студентів на платній основі та підвищити рівень акредитації закладу, що не підтверджується матеріальною базою та підготовкою і досвідом викладацького складу. Такі дії призводять до девальвації знань та диплома про вищу освіту, невідповідності між потребами ринку праці та формально високим рівнем освіти зайнятого дорослого населення, особливо молодших вікових когорт. При цьому доступ до освіти, зокрема на вищому рівні, залишається значною мірою залежним від аскрипційних чинників, коли існує низка соціальних детермінант, що зумовлюють успішне здійснення індивідом переходу від середньої до вищої освітньої ланки.

Основне дослідницьке питання, на яке ми намагаємося відповісти в цій статті, – які основні соціальні детермінанти освітніх переходів як вияв освітньої нерівності в українському суспільстві? Йдеться про виявлення соціальних

детермінант переходу від загальної середньої до вищої освіти шляхом побудови моделі для опису освітніх переходів залежно від соціального походження індивіда.

Результати періодично повторюваного міжнародного освітнього проекту PISA уможливають виокремлення таких основних чинників відтворення освітньої нерівності, як соціально-економічне походження, тип поселення та гендер [6; 22]. Фактично для відтворення освітньої нерівності найвпливовішим виявився чинник соціально-економічного походження індивіда, що передбачає класову належність та освітній рівень батьків. При цьому соціально-економічне походження індивіда не лише трактується громадянами як визначник доступності освіти, а й підтверджує свою значущість як соціальна детермінанта для здійснення освітніх переходів, зокрема від середньої до вищої освіти [4; 5]. Другим визначальним чинником виступає диференціація населення за типом поселення, зокрема на міське та сільське. Найбільшу проблему становлять обмежені можливості територіального доступу як до якісних навчальних закладів, так і до різноманітних додаткових освітніх послуг загалом, що підсилюється доволі скрутним економічним становищем сільського населення та відсутністю мотивації серед сільської молоді до опанування знань та навичок задля професійної кваліфікації [2]. Попередні дослідження підтвердили суттєву залежність результатів зовнішнього незалежного оцінювання від місця проживання випускників шкіл [4]. Найменш значущим для України в питаннях відтворення освітньої нерівності є чинник гендерної належності. В Україні жінки однаковою мірою з чоловіками представлені в усіх типах навчальних закладів, а на рівні вищої освіти вони переважають за кількістю [15–17]. Проте на фоні високої освіченості представників обох статей відбувається диференціація спеціальностей та маркування їх як «традиційно чоловічих» або «традиційно жіночих», а оскільки перші мають більший попит на ринку праці та є високооплачуваними, це дещо знецінює освіту жінок [3; 9].

Одним з явищ, що може сприяти вирівнюванню можливостей здобуття вищої освіти та зменшенню нерівності, є притаманна багатьом країнам тенденція до освітньої експансії, розширення освітніх можливостей за рахунок не лише збільшення кількості вищих навчальних закладів, а й їхньої потенційної доступності для ширших верств населення. Україна також належить до країн, де протягом останніх десятиліть спостерігається експансія вищої освіти. Вважається, що причинами експансії може бути ціла низка

різноманітних економічних, соціальних та культурних чинників. Відомі дослідники в галузі соціології освіти Е. Хаїм та Й. Шавіт упорядковують такі чинники не лише залежно від внесків, а й вигоди, яку отримують актори на інституційному чи індивідуальному рівні: національні уряди стимулюють експансію освітньої системи, адже вірять, що це так само стимулюватиме продуктивність робочої сили та збільшить економічне зростання; технологічний розвиток також диктує попит на освічених працівників, що своєю чергою підсилює економічну віддачу освіти; самі ж студенти та їхні сім'ї відповідають за зміну доступності освітньої системи через спрямоване інвестування часу, коштів та інших ресурсів (наприклад, інтелектуальних) у прагнення до здобуття освіти; експансія освіти на вищих щаблях також свідчить про збільшення участі жінок, що є ознакою посилення гендерної рівності [13].

Загалом питання освітньої експансії має багато контроверсійних аспектів, які неодноразово піддавались критиці. Більшість дослідників вважають, що, попри наочний позитивний вплив експансії на розширення освітніх можливостей, відносні шанси індивідів на перехід до вищого рівня освіти серед людей різного соціального походження залишилися переважно незмінними. Інакше кажучи, нерівність освітніх можливостей зазнала незначних змін унаслідок освітньої експансії, що підтверджується результатами досліджень у багатьох країнах [4; 7; 11–14; 20].

Вплив освітньої експансії на доступ до вищої освіти зазвичай досліджується з позиції можливих освітніх переходів. Одним із перших моделей нерівності освітніх можливостей (model inequality of educational opportunity – ІЕО) запропонував Р. Марє. Її можна охарактеризувати як асоціацію між соціальним походженням та шансами індивіда здійснити освітній перехід від одного рівня освіти до іншого [13; 19]. Пізніше А. Е. Рафтері та М. Хоут висунули гіпотезу максимально підтримуваної нерівності (Maximally Maintained Inequality – ММІ), за якою, незважаючи на збільшення кількості вищих навчальних закладів та різноманіття контингенту студентів, класова диференціація залишається стабільною [13; 18]. Цю ідею вже пізніше трансформував С. Р. Лукас, запропонувавши гіпотезу ефективно підтримуваної нерівності: «після того, як рівень освіти стає майже універсальним, соціальне походження буде розподіляти студентів до різних освітніх траєкторій (tracks), які мають різні наслідки для освітніх досягнень» [20, с. 3]. Інакше кажучи, кожна траєкторія має різну довжину та закінчується на різних освітніх рівнях.

Для виявлення основних тенденцій освітньої нерівності в українському суспільстві протягом останніх радянських десятиліть та швидкої експансії вищої освіти періоду незалежності здійснено міжкогортний аналіз шансів переходу від середньої до вищої освіти залежно від виокремлених соціальних детермінант шляхом побудови відповідних моделей.

Для побудови моделей використовувався метод логлінійного аналізу, що має на меті перевірку ефекту соціального походження на освітній перехід, який розглядався як декларування індивідом наявності повної вищої або ж незакінченої вищої (3 курси і більше) освіти. Першопочатково планувалася аналіз різних хвиль даних European Social Survey (ESS) з подальшим крос-національним порівнянням, зокрема з результатами дослідження «Evolution and Determination of Educational Inequalities in the Czech Republic between 1995 and 2002 in the European Context», проведеного Н. Сімоновою та П. Соукупом, у якому використовується ця методологія [21]. На жаль, дані ESS щодо рівня освіти респондентів для України не є релевантні для цього аналітичного методу, тож аналіз проводився за аналогією на даних загальнонаціонального дослідження 2014 року «Середній клас в Україні: соціологічний портрет», наданих Українським центром економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова. Багатоступенева, випадкова із квотним відбором респондентів на останньому етапі вибірка, що репрезентує доросле населення країни за основними соціально-демографічними показниками, становила 10 054 респонденти віком від 18 років у всіх регіонах України, за винятком Автономної Республіки Крим. Теоретична похибка вибірки (без врахування дизайн-ефекту) не перевищує 1,0 % з імовірністю 0,95.

Соціальні детермінанти освітньої нерівності розглядалися як сукупність таких характеристик: стать (gender) та вік респондента (cohort), належність до міського чи сільського населення на момент здійснення освітнього переходу (origin), освіта батьків (ed_par) та самооцінка класової належності сім'ї (subj_class). Змінна «вік» включена до нашого аналізу з розрахунку майбутньої можливості оцінки змін у міжгенераційній освітній мобільності в порівнянні зі структурними змінами галузі. Таким чином, аналіз можливих переходів був оцінений для кожної вікової когорти, що були згенеровані за роками народження респондентів. Нижня межа року народження була визначена на рівні 1939 року (через малу кількість старших респондентів), верхня ж межа визначена з урахуванням віку, на момент опитування достатнього

для наявності хоча б незакінченої вищої освіти, тобто обмеження встановлені на рівні 1992 року народження. Усі респонденти були поділені на чотири вікові когорти: 1939–1950, 1951–1962, 1963–1974, 1975–1992 роки народження.

За допомогою процедури Logit Loglinear Analysis у програмному забезпеченні SPSS побудовано моделі, які включають кожен із чинників та різноманітні їхні комбінації, зокрема:

$$\text{I. } \log(P(\text{UNI}) / p(\text{non-UNI})) = \text{const} + \text{cohort} + \text{ed_par}$$

$$\text{II. } \log(P(\text{UNI}) / p(\text{non-UNI})) = \text{const} + \text{cohort} + \text{origin}$$

$$\text{III. } \log(P(\text{UNI}) / p(\text{non-UNI})) = \text{const} + \text{cohort} + \text{subj_class}$$

$$\text{IV. } \log(P(\text{UNI}) / p(\text{non-UNI})) = \text{const} + \text{cohort} + \text{ed_par} + \text{subj_class}$$

$$\text{V. } \log(P(\text{UNI}) / p(\text{non-UNI})) = \text{const} + \text{cohort} + \text{gender} + \text{ed_par} + \text{cohort} \times \text{gender} + \text{cohort} \times \text{ed_par}$$

$$\text{VI. } \log(P(\text{UNI}) / p(\text{non-UNI})) = \text{const} + \text{cohort} + \text{gender} + \text{origin} + \text{cohort} \times \text{gender} + \text{cohort} \times \text{origin}$$

На наступному етапі відбувалася оцінка моделей передбачення здійсненого переходу від повної середньої чи неповної вищої (середньої спеціальної) освіти до повної вищої освіти залежно від вікової когорти респондентів. Попри доведену важливість кожного з чинників, що зумовлюють відтворення освітньої нерівності, а отже, детермінують відповідний доступ до неї, в рамках подальшого аналізу розглядалися лише дві моделі.

У термінах опису та релевантності такими стали модель, у рамках якої передбачення базується на когорті в поєднанні з освітнім рівнем батьків (модель I), та моделі з поєднанням когорти та класового самовизначення (модель III).

Далі здійснювалася перевірка відібраних моделей за допомогою процедури бінарної логістичної регресії, при цьому предиктори були включені як категоріальні змінні, що передбачає створення референтних груп за кожною змінною. Для когорти референтною є найстарша, до якої входять респонденти, які народились у період з 1939 до 1950 років. У моделі I додатковою категоріальною змінною є найвищий здобутий рівень освіти батьків, при цьому референтною категорією є люди з вищим рівнем освіти, в той час як для моделі III референтними є ті, хто відніс себе до нижчого соціального класу.

Для моделі I вдалося з точністю передбачити 74,3 % з усіх випадків, що включені до аналізу. При цьому значення показників, що виступають аналогами до R^2 , є прийнятними (табл. 1).

Також варто зазначити, що ця модель справедлива для будь-якого поєднання освіти батьків та когорти, адже кожен із показників є значущим (табл. 2).

Зважаючи на те, що в моделі I референтною є найстарша вікова когорта, можна сказати, що кожне наступне покоління володіє більшими можливостями для переходу до вищої освіти. Різниця шансів між найстаршою та наймолодшою когортою становить майже 2,5 рази, а між двома наймолодшими – 1,6. Також можна помітити, що шанси вступу до закладів підготовки фахівців з вищою освітою у другій когорті є меншими за показники для третьої. Імовірним поясненням можуть бути структурні зміни освітньої системи під час останніх радянських десятиліть. У період здобуття вищої освіти другою когортою (чоловіків та

Таблиця 1. Значення показників для моделі I

Модель	-2 Log ймовірність	Cox & Snell R^2	Nagelkerke R^2
I	9103,688(a)	0,220	0,300

Таблиця 2. Значення шансів для моделі I

Індекс	B	S.E.	Wald	Df	Sig.	Exp(B)
Освіта батьків (ed_par)			1291,572	3	0,000	
Освіта батьків (1)	-3,001	0,099	926,486	1	0,000	0,050
Освіта батьків (2)	-2,430	0,077	996,907	1	0,000	0,088
Освіта батьків (3)	-1,679	0,073	532,018	1	0,000	0,187
Когорта (Cohort)			120,542	3	0,000	
Когорта (1)	0,889	0,092	94,132	1	0,000	2,434
Когорта (2)	0,408	0,098	17,268	1	0,000	1,504
Когорта (3)	0,497	0,097	26,507	1	0,000	1,644
Константа (Constant)	0,655	0,099	43,723	1	0,000	1,925

Таблиця 3. Значення показників для моделі III

Модель	-2 Log ймовірність	Cox & Snell R ²	Nagelkerke R ²
III	9593,167(a)	0,145	0,198

Таблиця 4. Значення шансів для моделі III

Індекс	B	S.E.	Wald	Df	Sig.	Exp(B)
Клас (subj_class)			718,495	3	0,000	
Клас (1)	1,854	0,199	86,985	1	0,000	6,388
Клас (2)	1,712	0,101	284,822	1	0,000	5,540
Клас (3)	0,459	0,101	20,876	1	0,000	1,583
Когорта (Cohort)			302,282	3	0,000	
Когорта (1)	1,313	0,085	238,440	1	0,000	3,718
Когорта (2)	0,697	0,092	56,996	1	0,000	2,008
Когорта (3)	0,622	0,092	45,657	1	0,000	1,863
Константа (Constant)	-2,347	0,113	433,168	1	0,000	0,096

жінок, які народилися з 1963 по 1974 роки), який припав на 80-ті роки XX століття, більш відомі як період «застою», відбулися певні зміни освітньої системи, які надали можливість вступити до вищих навчальних закладів випускникам як загальноосвітніх середніх шкіл, так і професійно-технічних училищ [4, с. 156–161]. Очевидно, кількість абітурієнтів збільшилася за незмінної кількості місць, інакше кажучи, збільшився конкурс на одне місце навчання у вищому навчальному закладі, що, звісно ж, відобразилось на шансах отримати найвищий освітній рівень. З освітою батьків ми спостерігаємо вже зазначену вище залежність – що вища, то більше шансів переходу для дітей. При цьому різниця має значно більші показники в порівнянні з міжкогортною оцінкою шансів. Так, імовірність здійснити перехід для дітей високоосвічених батьків у 20 разів більша, аніж дітей, батьки яких мають лише неповну середню, у 12,5 разів більша, аніж дітей батьків із середньою загальною та професійно-технічною освітою, та у 5 разів більша для чоловіків та жінок, чії батьки мають середню спеціальну освіту. Підсумовуючи, можемо сказати, що освіта батьків як соціальна детермінанта освітніх переходів відіграє значно важливішу роль, порівняно з іншими структурними чинниками та інституційними змінами, які відбулися в освітній системі в другій половині XX століття в УРСР та за роки незалежності України.

Якщо ж розглядати передбачення на основі когорти та суб'єктивної оцінки класу на момент вдалого чи невдалого здійснення переходу (модель III), то її надійність описують 70,1 % правильності передбачення та показники, що є наближеними до оцінки відмінностей у генеральній сукупності на рівні 14,5 % та 19,8 % (табл. 3).

Оцінка шансів здійснення вдалого переходу на основі цієї моделі демонструє чітку тенденцію до збільшення з підвищенням класового положення індивідів та з переходом до молодших когорт українців (табл. 4). При цьому клас відіграє значно більшу роль, адже відношення шансів між найвищим та найнижчим класами становить 6,3 раза, в той час як для двох умовно полярних когорт – лише 3,7.

Таким чином, моделі передбачення шансів індивідів здійснити перехід до вищої освіти на основі когорти та освітнього рівня батьків, так само як і ґрунтуючись на порівнянні когорт та представників з різних класів, підтвердили свою релевантність для опису сучасного українського суспільства. Вони обидві довели правдивість теоретичних припущень не лише про існування залежності між соціальним походженням та шансами отримати вищі рівні освіти, а й поглиблення цих залежностей на тлі освітньої експансії. Тобто шанси отримати вищу освіту, і тим самим здійснити освітній перехід, для молодших вікових когорт загалом є вищими, проте водночас і більш залежними від освіти батьків та суб'єктивно оцінюваного класу належності батьків.

Найбільш релевантною моделлю опису освітнього переходу до вищої освіти виявила себе модель передбачення на основі поєднання когорти та освіти батьків, підтвердивши, що чим вищий рівень освіти батьків та чим молодшою є вікова когорта, тим більше шансів у чоловіків та жінок здійснити перехід. Також саме ця модель демонструє чутливість до інституційних змін та найкращі показники правильності передбачення, уможливаючи висновок, що освіта батьків як соціальна детермінанта відіграє більш значущу роль за інші структурні чинники та зміни в межах освітньої системи країни.

Список літератури

1. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1060-12> (дата звернення: 10.05.2017). – Назва з екрана.
2. Курило І. Доступність, якість освіти та її роль у подальшій професійній самореалізації сільських дітей / І. Курило // Стан та соціальний захист сільських дітей: тематична державна доповідь про становище дітей в Україні за підсумками 2004 р. / ред. М. М. Ілляш. – Київ : Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2005. – С. 75–91.
3. Оксамитна С. Гендерні відмінності вибору галузей освіти та категорій зайнятості / С. Оксамитна, О. Виноградов, Л. Малиш, Т. Марценюк // Молодь України: від освіти до праці. – Київ : ВІПЦ НАУКМА, 2010. – С. 173–175.
4. Оксамитна С. М. Експансія вищої освіти та нерівність освітніх можливостей / С. М. Оксамитна // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. – 2014. – № 4. – С. 6–13.
5. Оксамитна С. Міжгенераційна класова та освітня мобільність / Світлана Оксамитна. – Київ : НАУКМА ; Аграр Медіа Груп, 2011. – 287 с.
6. Оксамитна С. Освітня нерівність та освітня мобільність старшої вікової когорти молоді / С. Оксамитна, О. Виноградов, Л. Малиш, Т. Марценюк // Молодь України: від освіти до праці. – Київ : ВІПЦ НАУКМА, 2010. – С. 175–181.
7. Оксамитна С. Освітня нерівність за місцем проживання та типом освітнього закладу / С. Оксамитна, В. Мулявка // Наукові записки НАУКМА. – 2015. – Т. 174 : Соціологічні науки. – С. 9–19.
8. Оксамитна С. Соціальна диференціація освітніх можливостей за результатами міжнародного проекту PISA: досвід для України / С. Оксамитна, А. Васильченко // Наукові записки НАУКМА. – 2009. – Т. 96 : Соціологічні науки. – С. 13–21.
9. Освіта в Україні 2015 [Електронний ресурс] / Аналітичний центр CEDOS ; Т. Жерьобкіна, І. Когут, М. Куделя [та ін.] ; заг. ред. Є. Стадний. – Режим доступу: http://cedos.org.ua/data/pdfs/osvita_ua_250416_updated.pdf. – Назва з екрана.
10. Яковлев А. О. Поліпарадигмальність як методологічна система координат для осмислення трансформації функцій сучасної освіти / А. О. Яковлев // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – 2013. – № 3 (17). – С. 64–76.
11. Breen R. Educational Expansion and Social Mobility in the 20th Century / Richard Breen // Social Forces. – 2010. – Vol. 89 (2). – P. 365–388.
12. Haim E. B. Expansion and inequality of educational opportunity: a comparative multi-level analysis [Electronic resource] / Eyal Bar Haim, Yossi Shavit, Hanna Ayalon. – Tel Aviv University, 2007. – Mode of access: <https://www.mcgill.ca/iris/files/iris/Panel1.1Haim.pdf>. – Title from the screen.
13. Haim E. B. Expansion and inequality of educational opportunity: a comparative study / Eyal Bar Haim, Yossi Shavit // Research in social stratification and mobility. – 2013. – Vol. 31. – P. 22–31.
14. Haunberger S. Did Educational Expansion Trigger the Development of an Education Society? Chances and Risks of a New Model of Society / Sigrid Haunberger // Policy Futures in Education. – 2010. – Vol. 8, no. 1. – P. 8–21.
15. Hausmann R. The Global Gender Gap Report 2009 / Ricardo Hausmann, Laura D. Tyson, Saadia Zahidi. – Geneva : World Economic Forum, 2009. – P. 189.
16. Hausmann R. The Global Gender Gap Report 2012 / Ricardo Hausmann, Laura D. Tyson, Saadia Zahidi. – Geneva : World Economic Forum, 2012. – P. 344–345.
17. Hausmann R. The Global Gender Gap Report 2015 / Yasmina Bekhouche, Ricardo Hausmann, Vesselina Ratcheva [et al.]. – Geneva : World Economic Forum, 2015. – P. 364.
18. Hout M. Maximally Maintained Inequality and Essentially Maintained Inequality: Crossnational Comparisons / Michael Hout // Sociological Theory and Methods. – 2006. – Vol. 21, no. 2. – P. 237–252.
19. Mare R. Change and stability in educational stratification / Robert Mare // American Sociological Review. – 1981. – Vol. 46, no. 1. – P. 72–87.
20. Saar E. Unequal educational transitions in Estonia: tracking and family background / Ellu Saar, Kristel-Amelie Aimre // European Societies. – 2014. – Vol. 16 (5). – P. 694–716.
21. Simonova N. Evolution and Determination of Educational Inequalities in the Czech Republic between 1995 and 2002 in the European Context / Natalie Simonova, Petr Soukup. – Prague, 2008. – 59 p.
22. The Programme for International Student Assessment (PISA) [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.oecd.org/pisa/home/>. – Title from the screen.

S. Oksamytna, L. Khomenko

EDUCATIONAL INEQUALITY IN UKRAINIAN SOCIETY: SOCIAL DETERMINANTS OF EDUCATIONAL TRANSITIONS

The aim of this paper is to analyze the current situation with the availability of educational services for Ukrainians, depending on their social background and gender, in the context of four age cohorts. The main trends of the inequality in access to higher education are described with considering the expansion of educational opportunities through increasing the number of educational institutions and their accessibility for wider categories of people. The main emphasis is on the social determinants of educational transition from secondary to higher education, which have been highlighted in the analysis of secondary sources. The next level of the analysis was carried out with the aim of building and testing models for the prediction and evaluation of chances to make a transition from the secondary level of education to the tertiary. The models were built with the use of the Logit Loglinear Analysis procedure in the SPSS, with the subsequent examination and selection of the two that work best for the Ukrainian society. The best models, in terms of description and relevance, proved to be the one where prediction was based on cohort combined with the educational level of parents, and the one with the combination of cohort with the class self-distribution. After the procedure of binary logistic regression, it was concluded that prediction based on a combination of cohort and parental education has the best indicators of describing the population and the accuracy of prediction, so it can be used more accurately in describing the modern Ukrainian society.

Keywords: educational inequality, social determinants, educational transitions, model for chance estimation.

Матеріал надійшов 12.06.2017